

БРОЈ 1

ЈАНУАР

ПУТЕВИ

месечне свеске за
уметност и филозофију

МАРСИАС

1922

ИЗДАЊА МАРСИАС

ПУТЕВИ

МЕСЕЧНЕ СВЕСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И ФИЛОЗОФИЈУ

УРЕДНИЦИ

Милан Дединац

Душан Тимотијевић

Марко Ристић

ВЛАСНИК ГРУПА МАРСИАС

УПРАВА (БЕОГРАД, КРАЉА МИЛАНА 79)

ПРИМА УТОРНИКОМ И ПЕТКОМ ОД 3—4

РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ; ПИСЦИ КОЈИ У РОКУ ОД ДВА МЕСЕЦА НИСУ ОБАВЕШТЕНИ О ПРИЈЕМУ СВОЈИХ РАДОВА МОГУ ИХ У УРЕДНИШТВУ УЗЕТИ НАТРАГ.

САДРЖАЈ ПРВЕ СВЕСКЕ

СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР
СВЕТИСЛАВ СТЕФАНОВИЋ
МИЛАН ДЕДИНАЦ
РАСТКО ПЕТРОВИЋ
ТОДОР МАНОЈЛОВИЋ
ЖИВОЈИН ВУКАДИНОВИЋ
ДУШАН МАТИЋ
РАНКО МЛАДЕНОВИЋ
СТАНИСЛАВ КРАКОВ

ПРОЛАЗИ!
ШИРИМ ХОРИЗОНТИМА
ВАРТОЛОМЕЈСКА НОЋ
СПОМЕНИК
НА КРИЛИМА АРИЈЕЛА
МАЛИ КАЛИМЕГДАН
ИСТИНА КАО КОНСТРУКЦИЈА
НОЋНА ПАНИКА
САПУТНИК

ХРОНИКЕ

САВА ШУМАНОВИЋ

ДВЕ ЖЕНЕ

Цена у продаји 6 дин.

ПУТЕВИ

месечне свеске за
уметност и филозофију

МАРСИАС

1922

P.
177

ПЯТЫЙ

МЕСЯЦЕ СВЕТСКОЕ

УМЕРЕННОСТИ И ФОРМЫ

ВЕРИТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВДУ
ВЕРИТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВДУ
ВЕРИТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВДУ

ВЕРИТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВДУ
ВЕРИТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВДУ
ВЕРИТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВДУ

МАРСИАС

1882

ПРОЛАЗИ!

Ни један нас крик у сањарији
Не може спасти
Идемо —
Ми смо у превласти:
(Звукови старији!) (Звукова старији'!)
Све повећава
Својшће звучности плач
Као што је и огртач
Шарени смисла
Шарен само да се смена
Васељена
Не приметити...
Не осветити...

Станислав Винавер

ШИРИМ ХОРИЗОНТИМА

Још пре двадесет година, у тадашњој мостарској „Зори“, ја сам у двама козеријама под карактеристичним насловима: „На раскрсници“ и „Каквом мером“ постављао себи и српској књижевности питања, која се и данас, и опет, или понова пред њу и пред сваког српског књижевника постављају. Јер смо и данас, и опет, и поново на једној раскрсници; и јер се и данас, и опет, и поново питамо: којим путем и каквом мером! Оно је тада био почетак, први моменат оног великог размицања граница наше књижевности које се отад десило; и данас је поново моменат још већег и још даљег размицања наших књижевних граница. Јер је за две или три деценије наша књижевност проширила своје границе и своје хоризонте нечувено далеко, и сада има за године, не више за деценије, да учини или је већ почела чинити једно још веће и шире размицање својих граница и ширење својих хоризоната. Ако смо се на географској карти утростручили, или учетверостручили, у књижевности смо се устостручили или можда чак ухиљадостручили. Не мислим толико у квантитативном, нити и у квалитативном смислу; него у смислу оне тенденције наше књижевности да се рашири, да границе своје размакне до крајњих могућности, и да хоризонте своје подигне и прошири до највећих висина и ширина.

Већ као сама тенденција, она је основна црта наше модерне и најмодерније књижевности сасвим капитална, и одаје колико једну, не увек с правом и ако радо потцењивану, способност имитовања и лаког прилагођивања, толико, и још у већој мери, способност савлађивања себе и своје јадности, способност уздизања и проширивања себе и своје душевне сфере.

Још пре двадесет и нешто више година централни проблем наше књижевности, особито поезије, био је онај који бих назвао турски, турски проблем наше књижевности и поезије. Као што је још скоро цео Његош обузет тим проблемом, тако је још и генерација Змаја, Лазе Костића и Ђуре Јакшића претежно њим заузета. Проблем освете, истраге и у највишој мери проблем ослобођења из једног ужасног стања ропства — централан је за све писце и песнике тих времена.

И онда наједанпут нагао огроман скок из тих окова ропства, из тих уских граница освете и мржње и истраге турске, у царство великог ослобођења спољашњег и унутрашњег и нашег народа и сваког појединца, и улажење у сферу опште човечанских и свечовечанских хоризоната.

Можда већ у самом том напону да се учини тај и толики скок, у самој могућности, у самој тежњи за толиким ослобођењем, за толиким проширењем наших и спољашњих и унутрашњих граница, лежи један од великих доказа виталности наше расе, и снаге оног животног елана, који ни под турским ропством није усахнуо, него је напротив створио величину и лепоту наше народне поезије, и који сада, ослобођен има да створи још већа дела.

И можда је баш свежина дојучерањег мотива освете и истраге дала свежину и снагу мотиву великог праштања, измирења и оправдања који из дана у дан све више прониче тенденције наше најмлађе књижевности. И можда је баш свежина мотива ослобођења омогућила ову смелу и импетуозну тежњу за ослобођењем последњим и крајњим од свих окова, коначним ослобођењем духа и свега духовног над материјом и свим материјалним, унутрашњег бића над спољашним, садржине над обликом, које данас снажним кликтањем уноси и глас наше земље у хор свеопштег дионизијског и дитирамбског заноса целог човечанства за тим коначним и највећим ослобођењем.

Као негда у средњем веку Крсташки ратови, тако је велики светски рат отворио и разбио врата и зидове у који су се поједини народи и људи један од других затворили. Сви су једни друге видели и познали и приближили се; сваки се обогатио благом другога; и најмањи појединац раширио се и умножио за читав безброј нових бића. Можда је природа на тај начин, умножавајући свакога за многе и са многима, ка неким својим мистичним циљевима и неким својим чудним и тајним средствима хтела надокнадити оне милијоне погинулих и уништених.

Сећам се. Један од мојих строгих критичара замерио је некад као основној мани моје поезије једно моје интимно изражено веровање о безброју бића која у мени живе, и чији ми живот бива по некад битнији од мога личног и сопственог. А нашао сам после сличну мисао изражену у Китсу, и развило се то после у веровање да је у нама и од нас битно управо оно што припада и што остављамо другима. То умножавање себе, растење себе у друге — изгледало је чудновато. Један други умни критичар и интелектуалац чудио се тврђењу Лазе Костића о двоструком човеку у Змају. Рекао би, да је у једном човеку могућ само један човек. Данас је скоро смешно говорити о једном човеку. То је била заблуда једног кратког тренутка, кратког ма трајао и читав век, која се ипак с времена на време јавља и враћа у људској историји.

И не само то, не само да је уметност међу првима дошла да умножи човека, она је дошла да му поново отвори царство лепоте и уведе га у њ. Не треба се варати, фантазија, вечити творац лепоте, поново осваја човечанство. Уметност неће више ни да само посматра, ни да слика и копира живот, ни да се само импресионира њим нити да га само експресионира — она хоће да из елемената живота ствара лепоту, као што научник из елемената сазнања ствара науку и њене истине

и као што практичан човек из оруђа природе ствара себи средства живота. Све служи једном вишем циљу ако је додирнуто духом. И као што наука није у поковању себе мртој природи, него у потчињавању мртве природе себи и својим циљевима; и као што успех практичног рада захтева поковање стварности живота својим потребама; тако се и уметност ослобађа своје службе спољашњем свету и потчињава га својим уметничким циљевима, стварању лепоте.

У доба Ренесансе оживљена је и обновљена једна заборављена лепота старог света. Данас се већ назире један виши циљ: не обнављање једне бивше, него стварање и рађање једне нове лепоте, из елемената свих лепота које су биле и које јесу.

Човек се можда најзад већ заситио прошлости и свога сталног освртања у прошлост, и окреће се једном према будућности, преносећи у њу и целу прошлост своју. Као што је Шекспир у Хамлету на елементима једне стародревне бајке створио човека далеке будућности. Да се створе нове везе, треба ослободити елементе из њиних старих веза.

То велико ослобођење елемената врши се и дешава се данас. И оно је предуслов за нове везе, за нове хоризонте. — Свањује; и јутро расклапа видике. Бог Хенил скинуо је вео с богиње Маје, као вајар завесу са свога новог дела које задивљује свет, слично стародревној Венери која се јутром рађа, свежа и нова, из пене морских таласа, сунцем пољубљених.

Светислав Стефановић

вартоломејска ноћ

дидактично епска поема

У црном оделу и маскама господа се појавише
над земљом у аутомобилу залућалу са плаћна
навили су бомбе и ножеве од сребра повадили
па поскидали хладно цилиндри колико су могли
поплаћно смећећи се небеса су нам украли
Ударише у плач анђели без високих залива
па попадаше... Пошрчао сам... Чуше се пуцњи...
Кроз четвртасић прозор несташе плавих сводова
Врло тужна мисао љубавна на дане првих сметова

Стој! по шрагу ћемо их наћи само по шрагу!
Из зелених вршлога простори ме празнинама одвукоше
у шрку изнад улица закованих ланих сирахом
по лесвицама грађеним пуш лућајућих река
париских биоскопа зраци мозак ми пробаше
Стој! Враћаше небо! Два ме прођоше мећка
где сјава замишљен пингвин на гребену врх воде
санџа са Гренланда склизну ошисну се полако оде
А шу смо! Стој! Враћаше небо! За ситејене последње
сломио сам крила шрулих воденица
из Дон Кишових аваншура

А ево их! Лопови лопови! Стој враћаше небо!
Предајте се! Пуцњи... Мирис бензина... Пуцњи...
У црном оделу улашена господа побегоше

са аутомобилом склизнуше на биоскојско платно
Плесак... Небо је нађено... Падају маске... Плесак...
Ја се дубоко клањам и на публику смешим
„Лаку ноћ“

Белинама синулих зора у давно ошкућаним сањима
на шумним глечерима сјрашћу првих шопљења
заносима испијеним умрлим месечевим врховима
месец је са сенкама меко на шри шаласа блистао
црнкиња је шопла на обали језера Чада седела
очима је упила широке поларне ноћи и сенке на водама
А када украде из дубоких ваздушних базена сјај посребљених риба
који једаред случајно при њином купању прасну још пре 1000 година
пукоше у сјајности белих риба панцири
на небу у тренушћу зоре очекиване
Мали су еским у беди у хору заплакали
Време? Зар није време зори?
Сјрасна? Зашто је сјрасна била?
Ше јој се са зорама и месечевим сликама распада шело
Одлетише јој руке са уздахом за миром сјарих пингвина
па их крилаше одвукоше венци месечевих планина
а ноге зачаране склизнуше у воду да би шело остало
на песку занехано и сјајно као клатно на сашу

Пошрчао сам
Боже! какве сјрахоше! Како је ружно. Па сјрашно.
Плакањем немирних пустиња и сновима засјалих црнаца
кујем и дижем лесвице умирањем и палмама
гађењем и распадањем кроз вечито исте просторе
сјајам екваторским сјрујама још непознате сјворове
А руке? Одлетише месецу! А шело на песку остало шило.
Вратио сам се назад

Вечерас су се господа у црном оделу појавила
и шопјано уз поздраве сводове Европе украде
Само су ударили у плач анђели без високих залива
па шопадали
Париских биоскоја зраци мозак су ми пробадали вечерас

Милан Дединац

СПОМЕНИК

путевима

Извештавамо наше читаоце у Новом Пазару да је рукопис наших стихова који им је био послат, вратила новопазарска пошта без икаквог објашњења. Ми им те стихове шаљемо данас још једном, а постараћемо се да испитамо због чега се овако поступа са нашом емоцијом, јер нам се читаоци из многих места жале да песме ове тешко а понекад и никако не разумеју. Да ли је то глупост наша или њихова, или уобичајена неуредност поште!

У ствари расписан је конкурс за најуспелије пројекте према којима ће се подићи многобројни споменици: Споменик Ослобођења ослободиоцима; Косовски храм косовским јунацима; споменик Освете; споменик Непознатоме војнику и један изгинулим у Албанији; и један рукописима изгубљеним у Русији; и измрцвареним поповима; споменик Захвалности Великоме Краљу; споменик Гордости Великоме Војсковођи (али ко је тај војсковођа? Да ли Путник или Мишић? Ја гласам за путника; просто гласам за путника и гласам за пијаницу). Дакле ово нека је пројекат

За великога Пијаницу
Он је имао визије беспримерне
Унутрашње
Слинио је тако често
Сањао о неисцрпним бунарима пуним вина.
Дакле не заборавимо:
Извесно један споменнк пијаници
А путнику такође
Јер увиде да ће му дух запустети

Пође у лов на видике по свету
Шта мислите о споменику Путевима
Једном младом часопису? Очаран сам.

Тамница за скретничаре, тамница за шефове станица, тамница за законе
против алкохола и за уредбе против скитње и скитница. Љубав за манастире и
за крчме, љубавнике, љубавнице, љубав за крчмарице Јање, љубав за Арнауте.

Био сам тамо кад после дугачког говора дигоше застор. О лепоте! Чеге?
Дигоше застор са споменика. Сви смо гледали са нестрпљењем. Кад: па'шта? Зар
то! Ох Боже, милостиви! Смилуј нам се пречиста; Македонија ме је убила својом
великом чулношћу и професори својом великом логиком! Своје сам ноге и руке
поклонио анатомским лабараторијумима; оста ми само труп и глава, и једна смешна
мисао: Отаџбина је ово Јурњава! Такви су били узвици масе. Дакле дигоше застор.

На великој мермерној коцки *само једна ваза ђуна свежега цвећа* и натпис:

ОВАЈ СПОМЕНИК ЗА ПИЛОТЕ ШТО ОДОШЕ
У АВИЈАТИКУ И ИЗГИБОШЕ ИЗ ХЕРОЈСТВА
ИЗ ДОСАДЕ И ИЗ НАВИКЕ СЛАВА ИМ

Слава. А где је тај млади архитекта што подиже ремек дело споменик? Нестао?
Не! Кажу умро је над самим пројектом од једне бомбе, крвљу га је покапао:
његов ученик тек га је довршио. Његовог ученика да изгрлимо братски; он је
једини што га је видео и он ће нам дати последњу његову реч.

Тако решисмо проблем споменика

И довољно монументално

И довољно кратковеко

Да не спутава будуће генерације.

Морнари што дремаху
на безброј жалова

Морнари што су нарочита врста
Путника

Као дивну воћку из вртова
Узбрасе Христа са крста
Тог дивног стабла у врту Епикура

Нека врста зелено сура
Са белим пругама

Ах пругама неким одлазе возови

Звери, љубим те на твоја уста крвава, на зубе бело-чисте и оштре, на језик
из ког гној и јед цури фосфорним пламеном, лепљиво припијам свој: а и он је
звер и гној. Звер, разум гризућа бесно, звер љубав, звер ноге неопране, звер
смад пушећа, звер сатански прљава и вашљива брада калуђера. Сељанка из

блата плаче: Спаси ме спаси, слатки брацо мој! али и њен глас медни сикће као у змије. Кочијаш зубима на кајише кида кожу вранцима. Звер црвени и режећи уд мушкарца; трбух жене читав ускомешали зверињак. Звер мост и звер друм, што растрза жудње; звер простор и звер вечност.

Љубим те на уста твоја зажарена. Као у углевље замачем ти међ дојке руку своју. Љубим те самошћу својом курјачком.

Онај други пројектовао *Сјоменик у Покрећу* на колима упрегнутим воловским што одлазе. На постаменту сеновитом извајао је Победу у снегу. Беше беље од иједног мермера и хладније још. *Чим сунце и пролеће дође сјоменик ће се отићи сам и отићи пољанама у жубору евокација.* Тако и треба, поштована руљо; да се на Сунцу сви споменици отопе, а не да гранитно пркосе зубу времена; и да су непомични. Нека их младеж само једном види; два пут? то је већ одвише!

Морнари дођоше загрљени

У загрљају скорелих љубавница
Чији су трбуси

Попуцали под бичевима ветрова Тако подлаци па ипак ево застиђени Жуто црном пљувачком ишпартана им лица Од никотина, бибера и олова
--

Они жуде шуму

Ах, у чудном шуму губе се бродови.
Генијални беспримерни споменик Козмосу.
Где је блистави што га је створио?
Није ли Господ сам!
Није ли то закон Њутнов или Ајнштајнов!
Више се не сећам. Расејан. То

Велика глумица (не мимискиња но велика Лепотица) дошла је сасвим гола, са звездама од златне хартије у коси: представљаше црномањаст свод Ноћи. И заузе позу Огледања (држала је огледало у руци) пред лежећим Младићем; његова неукротљива чврста мушкост тад била је горди стуб Вечности: водоскок пред Звездама. Тај је споменик: Споменик Обнављања и Препорађања, Будућих Генерација, Плодности.

Два аутомобила на великом булевару сјурише се један на другог, и размирскаше. То је Споменик Катастрофа и Споменик Пустоловина Узвишена.

На дну океана, две крстарице спустивши мине у очи рата, положен је темељ Споменику Звери Простора и Заноса. Један аероплан лебдећи изнад њих обележавао је висину његову; и још, то беше само за први спрат, највиши ће се пети до унутрашњости неба. Један дуги и захуктали воз односио је пламени пољубац про-

страним шумама а на високој санти што је пловила морски пас заспали био је
Споменик Експедиције *увек на север, на север увек до у смртну вечност*.

Нек живи сад плагијат! Он плагира велику мисао Свемира; украо је слику
једног острва па је стрпао у овај стих. Моја мати је украла ситни смех од мог
оца: моја судбина тад би решена на основу плагијата по слици божијој. Тако реша-
вају и проблем својине они чије нећете никада сазнати име, јер још на крштењу
беше анонимно, само закачено као чиодом за њин најсавршенији плагијат: *ЛИРИКЕ*

Да, лирике
Наш Христ сад у врту
Округао и црн од махаговине
— Мушки му знак допире до колена —
Са очима белим : то је Црнац на рту,
Кога је крстила због истине
Љубави цела васиона.
Пије и пије, ах пије са морнарима
Сам шпиритус и милујући све жене
Под дрвима прича о кравим жаловима.

Сањате ли ви о љубавницама моји пријатељи
У вртovima ?

Растко Петровић

На крилима Аријела

Лети нас заноси носе
На шананим блештавим крилма
Високо, далеко —
У алемске бистриче
И азурна блаженства.
Завичај шуге и шаме
Заостаје, све дубље
И дубље, иза нас.

Понекад застајемо
На уском златном кршу
И међу двома лишцима
Плећемо, разатињемо
Мостове, мреже од цвећа
За крајко одахнуће
Или сањалачку игру
Између неба и земље.

Испод мирисних ланаца
Ружа и анемона
Што нас уљуљкују, милују
(Раскошно) зјапи, вечито,
Ужасни црни амбис,
Бруји стравовита песма
Неумитне коби;

Али ми је не слушамо,
Ми не гледамо доле,
Ми гледамо у звезде
И рујне облачиће
И певамо, смело, божански,
— И данас и сутра и увек —
Неукротива пролећа,
Олимпијске загрљаје,
Неисцрпиве пољупце,
Победилачке походе
И славе и узвишења
И сунчане шајне душе —
Као да онај шамни
Понор ни не постоји.

Тодор Манојловић

Мали Калимегдан

Мелузина, мала вила. Пола риба а пола девојка.
Први пут на Малом Калимегдану. Само један
динар. Баци и војници у пола цене.

И у смешно страшној помпи
Погребнога предузећа,
Усред злата (чудно благо!)
Са ковчега сиротињских,
Сва у тами, тихој тами
Ко да ту мре дете драго,
Дан ноћ, дан ноћ, лежи јадна
Јадна вила Мелузина.

А сва неба лелујава
(Њена небал) и све шуме
И све воде (воде њене!)
Залуд жуде њу, о, залуд.
Залуд чудне звезде плаве,
Сву ноћ срцем дочарану,
Згарајући, гле, миришу
Мирисима молитава.
Залуд јутро разоткрива
И највиша неба златна,
Кад у плесу валовитом
Сви облаци кликну бели.

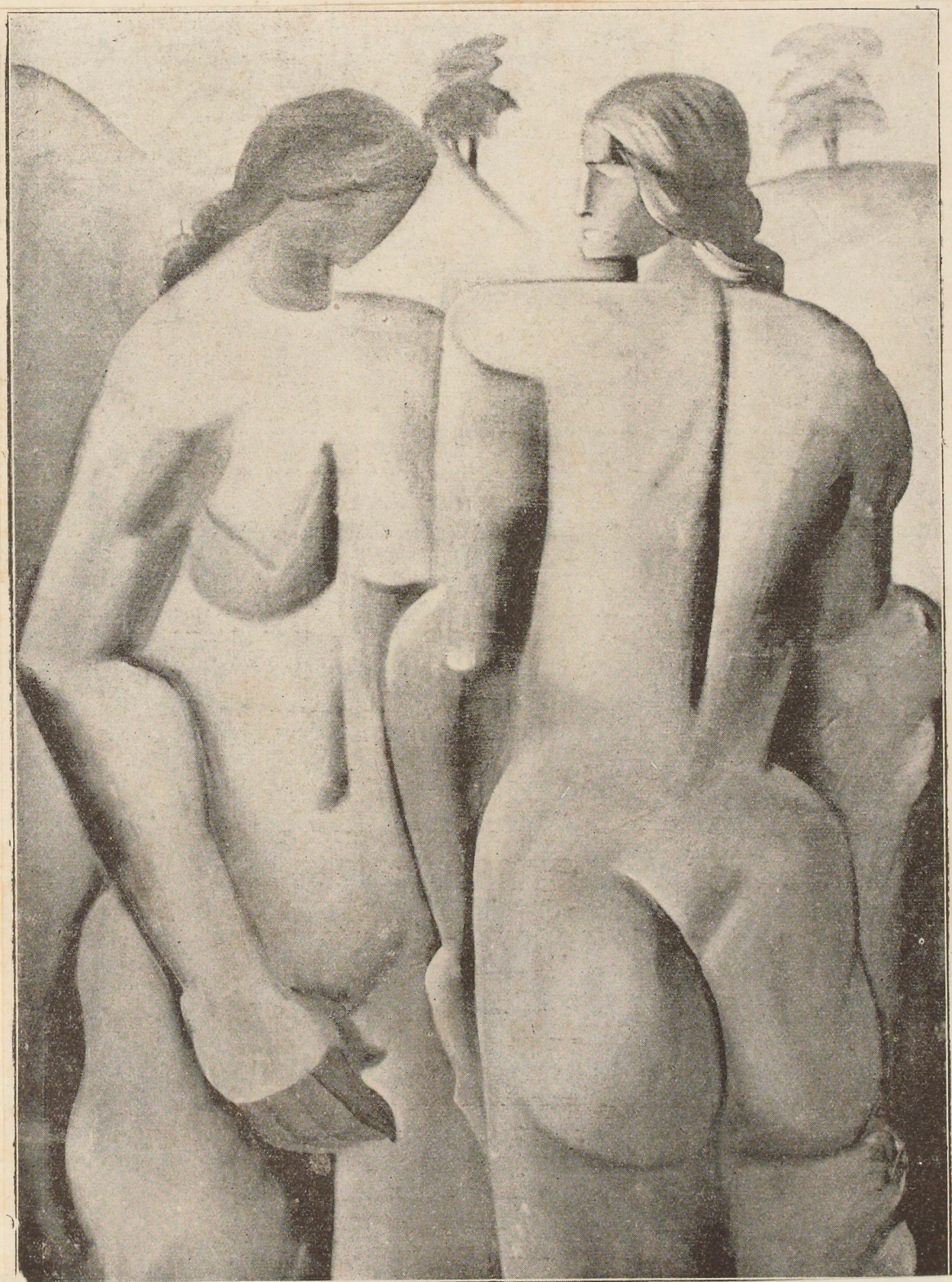
Сунце залуд лудо бљешти
Да у сваком валу, цвету
Блиста драгуљ новог сунца:
Тисућ сунца! и још више!

Залуд, јадни моји, залуд,
Јер у смешно страшној помпи
Погребнога предузећа
Усред злата (чудно благо!)
Са ковчега сиротињских,
Сва у тами, тихој тами
Ко да ту мре дете драго,
Дан ноћ, дан ноћ, лежи јадна,
Јадна вила, Мелузина.

Зашто су, авај, богови ретки?

Јер, гле, сред бучна крша, ко луд се рингишпил
врти и свуд се свуд лепрша и сјај и кикоти крти. Све
бљешти (трајридл, трајрадл!) и сви су весели тако! А
трешти (трајридл, трајрадл!) и вергл; та ко би сад плако!
Јер, гле, сред бучна крша ко луд се рингишпил... А
горе, горе на њему, четири детета жута — четири
греде дуге грудима гурају боно, вечито, с напором
кружно, у ноћи а изнад сунца.

Живојин Вукадиновић

Сава Шумановић: ДВЕ ЖЕНЕ

ИСТИНА КАО КОНСТРУКЦИЈА

1.

Проблем заблуде чини полазну тачку Прагматизма. Одговор на питање: Како се прави разлика између једног истинитог и једног лажног суда? јесте најдубљи захтев за сваког који се упушта у мучна истраживања истине, најнужнији по Прагматизму, за једно правилно схватање сазнања. И овде је прва разлика Интелектуализма и Прагматизма. Интелектуализам разматра проблем заблуде на крају својих дедукција, готово га увек оставља без решења и сматра га као један скандал. Прагматизам полази од проблема заблуде јер је заблуда и њено постојање, у ствари, разлог сваког проблема сазнања. Није проблем како постоји истина, или тачније како верујемо у истинитост, већ како да постоји заблуда. Једна теорија сазнања т.ј. она дисциплина која изучава проседе-е којима се људска мисао служи да дође до сазнања не може да избегне проблем заблуде.

2.

Формална Логика одбацила је ово питање унапред. Формална Логика јесте наука о слагању мисли са самом собом. Она нема дакле да се изјашњава о истинитости садржаја судова. Њу интересује само да ли су закони мишљења испуњени, да ли је принцип не-противуречности примењен. А тај принцип јесте негативан. Он може само да каже да ово или оно није истина, јер се не слаже са законима мишљења т.ј. да није замишљиво. Али шта је истина он нам не може рећи. Принцип не-противуречности не може дакле бити критеријум истинитости једног тврђења, јер један суд може бити непротивуречан па ипак не бити истинит. Тим елегантним избегавањем тешкоће Формална Логика није решила проблем, она га је само отклонила; ни остале теорије које су изједначиле логично са рационалним

а ово последње са истинитим. Бертран Ресел, смели конструктор Логистике, изјављује да Логика, како ју он схвата, и не долази до проблема истинитости и лажности, у смислу материјалне истине. А Логистика је, без сумње, најчистији облик Формалне Логике. Логика, како ју је формулисао Аристотело у *Органону*, није била чисто формална; она је водила рачуна о садржају. Тек је средњи век учинио од Логике једну чисто формалну науку. Логистика је један интересантан покушај да се из Логике избаци у опште разматрање садржаја судова и да слично математици узме саме форме суда и закључка као садржај судова и закључака. Питање пак истине и заблуде јесте у крајњој инстанци један проблем морала и психологије и Ресел закључује да нема једног рационалног чисто логичног разлога за тежњу нашег духа ка истини. „Има пропозиција истинитих и има пропозиција лажних, као што има црвених ружа и белих ружа; *веровање* јесте једно држање према пропозицијама које узима име *знања*, кад су пропозиције истините, име *заблуде*, кад су пропозиције лажне... Што се пак тиче наше наклоности која нас, већином и донде докле нам не смета, гони ка истини мора да има за основ једну последњу пропозицију у моралу: *добро је да верујемо у истинитије пропозиције, рђаво да верујемо у лажне пропозиције*; пропозиција је ова истинита, треба се надати; у обрнутом случају, нема разлога да мислимо да је рђаво веровати у то.“¹⁾ Чиста Логика се дакле не бави једним стварним проблемом сазнања. Њена претерана чистота чини и њену немоћ. Она се занима нечим што може бити интересантно само по себи, али за стварно сазнање нема никаквог значаја. Не интересује нас како мислимо у опште, већ како мислимо у појединим стварним случајевима, т. ј. шта чини да једна одређена мисао добија вредност истине: „Our attention is taken up with particular questions and specific answers. What we have to reckon with is not the problem of, How can I think *überhaupt*? but, How shall I think right here and now? Not what is the test of thought at large, but what validates and confirms this thought?“²⁾ Питање пак да ли је мисао правилно функционисала може ли бити друго до питање да ли је извршила своју мисију; а та мисија да ли је нешто друго до сазнање стварности, омогућавање што дубље везе између нас и ње, што ефикаснија акција човека у свету.

3.

Онај, дакле, који се интересује баш истинитошћу садржаја судова, а не само правилношћу или неправилношћу форме самих судова као таквих, осећа потребу за једним критеријумом, који би му допустио да чини разлику између истинитог и лажног. На то питање постоји одговор већ давно. Тај критеријум био би у слагању или неслагању нашег суда са објектом на који се односи. Спиноза га је формулисао: *Idea vera debet cum suo idento conv. nire*. Али шта значи овде слагање или неслагање суда са објектом? Где је тај критеријум (да ли се овде опажа обртање у круг?) који ће да гарантује да се збиља мој суд слаже са

¹⁾ B. Russell — *Mind* стр. 523 год. 1904.

²⁾ Dewey, *Studies in logical theory*, стр. 3. (1903).

датим објектом? Шта је један објект који не би био дат мисли? И да није то слагање суда са објектом слагање у ствари једног суда са другим судом, исто тако датим мисли?

Прагматизам сматра да је овде открио Ахилову пету Интелектуализма. Сва контрадикторност, сва нејасност, сва неодређеност интелектуализма избија овде на површину. Како да постоји заблуда? Интелигенција, којој је пало у део да дође до истине и која је зато и једино способна, по уверењу свих, у свом сопственом развоју производи заблуду. Чак и кад правилно функционише, не носи довољно гаранције за истинитост својих тврђења. Који је тај трећи који ће гарантовати да се збиља мој суд слаже са објектом? Аристотелова објекција (у колико није објекција самог Платона) Платоновој теорији: Идеја о *шрећем човеку* може се овде применити, пренета из Метафизике у област теорије сазнања. Једном речју, како могу то слагање оверити? — Прагматизам мисли да овде уноси мало више светлости и претендује само да буде једна дубља анализа, да се удуби још за један степен у тајну наше интелектуалне организације. Прагматизам не може бити проглашен једном новом врстом емпиризма, ни позивитизма. Прагматизам није једна нова интелектуална комбинација, која се надовезује на остале; он покушава да и саме погодбе интелигибилности промени. *Радикални Емпиризам* Џемса не треба да нас вара; прво, јер Џемсова развијања нису нужне консеквенције прагматистичке методе; а друго, ако се неће да призна ова интерпретација, питање је увек да реч *радикални* није отклонила све недостатке и заблуде емпиризма. Нико није више него Џемс критиковао асоцијационистичку концепцију духа, базу класичног емпиризма; нико није више но Џемс протествовао противу пасивистичке концепције искуства, оно што баш карактерише класични емпиризам. Професор Дуи, у својој критици класичне Логике и појма истине, ставља у исти ред и емпиризам и рационализам у ужем смислу (рационализам као једна *одређена* доктрина, која је успела да се одомаћи и постане схватање рационализма у опште). Професор Дуи покушао је на више места, нарочито у једном есеју у „Creative intelligence“ (збирка чланака његових колаборатера, 1916), да покаже разлику између његовог схватања искуства и појма искуства у класичном емпиризму. Класични емпиризам посматра искуство као сазнање, т.ј. као пасивно примање нечега што је изван нас, и што дух прима такво какво је. Професор Дуи посматра искуство као однос једног живог бића и његове околине и баш тај однос јесте оно што зовемо искуство. Концепција духа као *tabula rasa* нарочито је страна Прагматизму. Класични емпиризам сматра мисао и искуство као два антитетичка појма. За Прагматизам, по Дуију, искуство се баш карактерише интимном међуакцијом човекових идеја и човекових факата и баш та дубока заједница чини искуство. Не постоји с једне стране фиксиран свет стварност, апсолутно независан, и с друге стране, субјективне идеје. Између једног и другог не налази се амбис који треба пребродити. Искуство је, по класичном емпиризму, примање једног предмета *споља*; за Прагматизам, тај предмет јесте само један *унутрашњи* моменат у целом једном процесу, који се тек може назвати искуство. Постоји један непрекидни, постепени прелаз између мисли а чињеница, од ствари до теорија и обрнуто.

„Основно тврђење јесте *континуишеи* у искуству и *континуишеи* искуства“ ¹⁾ Али то не значи да је чињеница помешана са идејом. Само значи да је једна употребљавана у односу на другу, у односу на будућу употребу друге. Сензација не може да објасни искуство, као што хоће класични емпиризам. Сензација је дата једино у искуству и *за* искуство, и као таква она не може да објасни искуство, јер то би било у ствари, тражити да један део објасни целину, јер је Сензација само један елеменат у свесном искуству. Емпиризам и рационализам почивају на једном заједничком интелектуалистичком постулату: *истина је слагање суда са објектом*; истина је копија стварности. Само се рационализам и емпиризам разликују у методама да до сазнања истине дођу. Прагматизам баш негира тај постулат, бар као полазну тачку. Као идеал можда је могуће поставити га. Али ефективна и научна мисао дела изван тог постулата. А прагматизам баш хоће да буде теорија сазнања и Логика те ефективне мисли. Прагматист посматра истину, сазнање у опште, у функцији акције. Овде лежи дубока разлика између Прагматизма и Интелектуализма. Отуда и име теорије. Оно долази од Грчке речи *πράγμα*, што значи акција. Име прагматизам први пут је употребио математичар Charles Sanders Peirce у чувеном чланку „*Како учинити наше идеје јасним*“ у Scientific Popular Review 1878. По мишљењу свих, ту је први пут изложен принцип Прагматистичке теорије сазнања.

(Наставиће се)

Душан Матић

¹⁾ Dewey - *Studies in logical theory* стр. 10. (1903)

Ноћна паника

На месечини пева
Хор лудих анђела,
И замном звони кроз васиону
Арија једна с десет прстију,
И хвата моје
Звуке гануте —
О ноћи, моја галантна аждајо!

Син сам твоје чудне дубине!
Обукла си ме
У везену доламу,
Изаткану од змијиних жаока;
И све сенке што ме гледају,
Дижу ножице од заноса,
Ал' усне су своје сакриле
У кљуновима совиним!
И ја узалуд ходам по лишћу
И тражим их
На месечини,
Где пева хор лудих анђела...

У бунилу сам ноћас убио
Планину једну,
И реку једну,
О ноћи, моја галантна аждајо!

И сад расплићем косе звездама,
И везем њима
Мрежу мождану,
Да мртав месец њоме покријем!

И свирам сву ноћ,
Свирам над њиме,
У црну моју чудну флауту,
Начињену
Од костију прошлих векова!

А замном звони кроз васиону
Арија страшна
С десет прстију,
И кида моје живе гануте:

О, пресвиснућу
С њоме до зоре,
Павши у бунар ноћних звукова!

Ранко Младеновић

САПУТНИК

Иванки Иванић

Тада је воз поново улазио у отвор тунела. Засвођени, чађави зидови су уздисали под топлим сунђерима дима. У одељку је ипак било хладно. Усамљени путник је још боље натукао своју сиву капу на главу. Светиљка је била упаљена. Седишта су била зелена, излизана и чежњива. Тада се путник дигао. Тело му је било мршаво и дуго. Навукао је црни застор на светиљку. У полутами као љубавник у помама. Љубавник ?...

[...Њене су усне биле влажне и у грчу четвртасте. А око је све било мирно, незаталасано. По пољима су дремали сагорели кукурузи.

— Још, још...

Само су разглављени вагони дрхтали у грозници, и звонили својим гвозденим зубима.

— Још, још...

Тада се и дах губио...]

Стресао и загризао у дрво луле.

Други :

— То је хистерија. Кроз тунеле се у двоје путује.

Он :

— Хука ипак умирује, успављује...

Други :

— Да, али тама узбуђује. Може се несрећа догодити...

Он :

— Револвер је цепу...

Други :

— Од мрака се не штити поњавама.

Кроз ходник је пролазила службена светиљка. На плавој качкети су били метални бројеви. По возовима нису тада путнике убијали. Чак ни са хлороформом. По негде само: судари.

Дим се разишао, и ваздух плавкаст као тек помужено млеко ударио је у окна. Са ишчезлом тамо изгледа да је неко из одељка изашао. Било је још само опорог смрада чађи. Мршави путник се загонетно смеши и приљубљује своје изборано, чворновато чело уз стакло прозора. Магли се и сузи.

Клисура: црна дубока рана. Поток је јурио по дну као крв из отворене жиле. Вода бризга по камењу. Облаци се нису видели од стрмих камених обала, али је он знао да су љубичасти. Воде су доле биле црвене.

— „То је плач црвеног биља на обалама“.

Као глумац шапача на сцени он је непрестано слушао онога у себи:

— Самоћу ћеш добити са женом.

Он.

— Глупости...

Други:

— Самоћа је у спајању.

Он.

— Ти ћеш и тада доћи.

Други:

— Младо је женско тело мирисно као тамњан. Не волим побожне мирисе.

Путник је одвојио чело од прозора, и гледао дуго крупан камен на прстену, и радовао се његовоме сјају.

— Као моје име: „Јаков“.

У одељку никога није било да га подругљиво понови.

[...— Зашто истржете своју руку?

— Да бих ја ваше могла узети у своје...]

Станица се искривила под тешким прљавим бременом стакленог крова. На њој умиру прозори, и чами устављени сат на врху. Црна непомична казаљка виси као мач побеђеног.

— Неко је у граду умро.

Људи су уносили своја тела и пртљаге кроз узане вратнице вагона. Усијани, захуктани возови вукли су на све стране чежње и немире дуге и тешке као повесме њинога дима,

Када је у једном потресу осетио како око њега нестаје возова, станице и кућа, како све јури и све ишчезава у неки вртлог крив и далек... он се насмејао. Био је најзад сам. Само на дну своје жуте торбе, као слику у тешком раму, носио је болну чежњу за женом.

— Нећеш побећи, нећеш побећи...

Над мостовима су трептале светиљке, чији се одблесци давили у води. У трамвајима су мислили прљави путници. Шупљи сводови су јечали и дрхтали. На једној цркви су ударала звона.

— Ипак је неко умро...

*

[...Тада се још једино лула мало пушила. Од ватре крај свода остали су само црни [угљенови. Мост више њега јечао је под копитама. И последњи точкови су прелазили. Доле се мрзла вода, и носила ледене иглице. Крај обале је из гомиле крпа и снега вирила мала модра детиња рука.

Други : „Треба парати смрзнуту децу, и учити анатомију“.

Горе су промицале мршаве и бледе жене, и зади-зале високо своје подеране сукње. На ногама ши-роке чизме, а на раменима црвени шалови.

— Хладно ми је...

— Кад тело промрзне, тад прсти опадају... могу се у мараму завезати или у цеп ставити.

Жене, потом људи са црним, прогорелим кабани-цама и чворноватим батинама. Само је он седео сам под мостом, пушио угашену лулу, и грчио руке под поцепаном овчом кожом.

— Гладан сам...

Почео је да се смеје хистерично.

Опет сам говори. На коњској лешини биле су беле кости.

— На путу као и у балету, што је тело лакше, то је успех већи...]

*

На покрете белих палица по улицама су текле и нагло застајале реке ауто-мобила. Сирене су пиштале, друге гроктале као дављена прасад. Жене су показивале огољене груди, но нису им се виделе маље на ногама. Пред Опером је црни ред људи кидао зелене цедуље са гвозденог стуба. Други су излазили из земље ши-роким степеницама, или силазили у њу. Пред кафаном се пио вермут и сиропи. Један без ноге је прескакао столице, и купио новац у своју измашћену капу.

*

Одвукао се од ње као претучено псето. Жена је плакала.

Други (смеје се) :

— Крв девица лечи костобољу.

Залупио је врата. Уз степенице је нека румена девојка носила корпу са угљеном.

Сунце још није зашло. По булеварима је певало дрвеће и нека група пи-јаних инвалида. Он је био тужан самртнички.

Улицом су јурила кола са спуштеним завесама. Црвена слова једног биоскопа звала су заводнички. Улицом су корачале старе жене које су ударале на цеђ и на мољце.

*

[... По зидовима премазане фреске. По негде су из сивог лепа прсбијали златни ореоли и браде које су падале у благочестивим увојцима. За зидовима су певали свештеници.

Она је лежала на леђима и њена изрезана хаљина са цветовима раширила се као плашт оних краљева, чије су је источене очи гледале са фреске. Осећао је додиром чела, образа топлоту њеног крила, облике њеног тела. Његове танке руке миловале су му распрштане косе. Коњи крај њих су њиштали. Са дрвета се откинула црвљива јабука и пала на земљу...]

*

— Јакове, Јакове...

Био је сам у соби... знао је шта то значи.

— Ах, да... — стискао је угашену лулу у руци.

Други.

— Писма су готова?

Он („Човек са лулом“).

— Не, нећу да умрем... На пољу пенуша сунце као шампањац... људи носе воће и радости, аутобиси вуку живот.

Други.

— Заблуде. Ми смо увек сред мртвих. У њима је једино истинито, стварно.

Човек са лулом.

— Жене имају чврсте груди и обла колена... живети, живети...

Други.

— У животу смо сићушни, скучени. Смрт нас разрешава од свију оквира...

Човек са лулом.

— Ноћу су светиљке разнобојне, и њина светлост трепери по реци. По улицама плива радост и пут проститутки... Живети, живети...

Други.

— Писма ипак треба написати, потом...

Човек са лулом.

— Не, не... то је грех...

Други.

— Ха, ха... сад веру у помоћ... Грех је оно што није добро. Ништа пак није ни рђаво ни добро. Грех не постоји, ни добро не постоји...

Човек са лулом.

— Добри су пољупци моје љубавнице...

Други.

— Да, али сада на туђим уснама...

Стресао се. Полетео прозору. Пукло је дрво луле у удару о под. По ули-

цама се вукли бледи и уморни људи. Са сивих зидова кућа сливала се туга. Гризо је своју слану, чађаву руку.

Други :

— ...Тепа му речи, које је теби говорила, припија се уз њега, прима га у себе... Хи, хи...

Други (одједном наставља) :

— ...Он те је избрисао, уништио. Она дрхти од њега, од његових пољубаца... Жена је чудна животиња, ^{скројена}скројена је за терет сваког мушког тела, увек подједнака...

Човек без луле :

— Убити, убити...

Други :

— Ипак писма треба написати.

Цев је била хладна и тешка.

Други (опет наставља) :

— Погледај, има црно око као и њено... Тако, тако, приљуби га уснама... Хладно је, је ли ?... не треба дрхтати... изгубљене жене су увек хладне... само их грчевито треба притегнути уз себе... тако, мало јаче... ха, ха.

Он .

— Да, то је она... то су њене очи... како је хладна... како је близу... а... Тишину собе је раздро пуцањ. Мало ропца. Сива простирка је добила црвене цветове. Оно тело је у паду извинуло ногу.

Нико више ништа није говорио.

Где је, где је онај други ишчезао ?

У станицу су улетали, са станице су јурили возови, и односили откинуте комадиће туге. Сказаљка је увек уморно висила као мач побеђеног. Ипак изгледа да је неко умро.

Станислав Краков

ХРОНИКЕ

ДНЕВНИК О ЧАРНОЈЕВИЋУ

ОД МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

(Библиотека Албатрос — Београд)

Време сентименталних романа и плакања на месечини, у Шатобријановој пози на ветру, умирања Пирама за преплашеном Тизбом и Тизбе после, досадило је и прошло већ. На младе да се ослободе социалних проблема и фељтонских болова за публику дошао је ред, и да унесу дух и атмосферу свог времена, и нове конструкције, и сопствена стварања у своја дела, која се неће звати „Кад руже цветају...“ Тешко је и немогуће више то бескрвно пренемагање и сањање по баштама, младих девојака и бледих младића на каменим клупама под статуетом голишавог амора са луком: „Ах, да ли цветају руже, моја мала? — Како је мирисна ноћ, драги! Мирис ме ружа опија!“ Потребно је веома, сетити се да су нам преци по шумама носили пушку и чекали Турке на друмовима, по некад рано орали, а дедови нам умирали сасвим сталожено по паланкама у топлим дућанима, где су три пута у веку чули за Париз са страхом, и нису га могли замислити. Зато је за своје време и била проза „приповедака са села“ и поезија Змајева и Војислава Илића могућа. Нас наморавају и упућују да продужујемо њих, па и Дучића који је заиста био песник, али није осетио у својој канцеларији сву ужурбаност возова на мостовима; зраци бежичних телеграфија нису га пробали никад; није осетио васионску досаду и узнемиреност овог времена; мислио је на хризантеме и на напудране маркизе само.

Ми певамо по ритму падова и каскада, које наслућујемо само можда, по ритму лупе аеропланских елиса у ваздуху, одушевљењем захукталих пароброда. морским таласима, сунцем; — конвенционална форма аутоматска није могла одговарати нашој узнемирености и емоцији. Свезали смо и заталасали у песмама заковитлане градове халуцинираних пејзажа, биоскопе, зоре на мору, „завејане даљине“, „тихе и снежне врхове Урала“, нове васионе, хаос, па смо то све обгрлили опет и у везу довели сопственим стварањем. То лежи и у спаљивању музеја можда (о томе су вођене толике анкете досад), али више у пречишћавању духова и у одбацивању наметнутих утицаја. Докле треба понављати: уметност мора бити индивидуална, да би била уметност; трговина је иначе. Нови налазе законе свога делања у огромном лиризму увек, ка Старим Словенима, у радости, у васионском хаосу, у љубави; али увек у лиризму. Сви смо ми добро разумели велику емоцију Витменову пред падовима Колорада у којима је потврду своје дивље уметности једном видео. Црњански је нашао потврду своје уметности у снажном темпераменту овог времена и етеричном лиризму Суматре. Он је осетио једног дана бедну слабост живота и „замршеност судбине наше“. „Видео сам да нико не иде куда хоће и приметио сам везе, до сад нейосмајране.“ У тим великим спајањима лежи васионски тешки лиризам који је у исто време база сличности свих виших лиричара: Вилон, Хајне (меланхолија о усамљеном бору и палми величанственој на ружичастом југу), па Бранко Радичевић код нас:

...Тедо дугу да са неба свучем
Дугом шарном да све вас обучем,

да накинџим сјајнијем звездама,
да обасјам сунчаним лучама.

(Бранко Радичевић: *Кад млидија умрећи.*)

Пробудимо се ноћу и смешимо драго
на месец са запетим луком.
И милујемо далека брда
и ледене горе, благо, руком.

(Милош Црњански: *Суматра*)

Из ковнице изађох, наукох на себе небо ко кабан...

(Растко Петровић: *Из ковнице изашав.*)

У томе лиризму дубоком, широкогрудом, пуном полета ка свеопштим даљинама, ка нечем слућеном, лежи сугестивна моћ привлачности и узајамне могућности за развој, сила спајања између људи непознатих још, људи и природе, светова, васиона, даљина и бесконачности празнина. Би о би сад мало цинички можда, навести после горе изнетих стихова *праве* поезије, једну строфу из последњих Ракићевих сонета, штампаних у књижевном броју „Нове Европе“:

И кад над липама шћо мирно стоје
Крајичком изби месец па се шири,
Пун, мекан, бео, ко колено шћоје
Из црне шћи чаране кад шћовири,... —

А крај свега, песма се зове „Писмо“.

Све ово јер је роман г. Црњанског лирски у свакој речи, и односу, и целини, јер је израз једне безграничне интуитивне емоције и чежње свеопште носталгичне ка универзуму, ка непознатом далеком, ка нечем од чега зависимо, нама незнатом још, па ипак „што моје здравље пије“. Увођење у ново-конструисану пишчеву васиону, небом бескрајну, халуцинирану и сугестивну, пуну сплетова песничких појединости лирских, и односа „неке плаве воде, и мисли, и осмеха.“ Та динамична интуиција везује се и разноси после светом неком бескрајно моћном силом кроз нове просторе доводећи у везу, кроз даљине, непознате створове, и природу, и звезде. „Рекао је конзулу Америке, да је све што Америка чини узалуд, да будућност једног народа не зависи од грдних турбина, ни од рада, него од неке плаве боје обала неког далматинског острва.“ Као сенке, у огромној мелодији рата, клизе по „лепим августским зорама“, по „млаком, добром сунцу“, по киши, догађаји, визије неких острва, „неке румене пруге на небу“, и увек слике облака, „ах, да сте их видели, ах, да сте их видели...“ „Ово је пред Цејлоном, ово је пред Самосом...“ Онда централни део романа и најзаковитланије и набујало место борбеног заноса, сан туберкулозног Рајића, јављање бившег морнарског часника који је тихо прилазио столу и поздрављао: „Полинезија Господо“; причања сина Егона Чарнојевића и „једне жене која је по цео дан рибала под, а њега школовала на Рјеци“. Он је Рајићев double, човек његових узбурканих мисли, визионаран и безгранично осећајан свечовечански, етеричан и носталгичан, „али се тешио да ће место њега да живе неке јеле пуне какадуа лепих на једном острву далеком. А кад се осмехнуо сетио се да сад неко далеко, далеко плаче за њим.“

...„Ја сам покушавао да заспим, али је тешко ишло, он ми је једнако шапутао, а сваки час као у неком огледалу видео над мојом главом своје лице...“ „Све што су чинили тврдио је да негде, далеко, на једном острву оставља трага. А кад би јој рекао да сад од њеног страшног осмеха добија једна црвена биљка на острву Сеилону снаге да се отвори, она би се загледала у даљину.“

„Дневник о Чарнојевићу“ је роман о лишћу, о љубави, о небу, „а изнад свега куља велика лудорија рата, све се ломи пода мношћем и ја смећећи се гледам

те руље и идем од града до града.“ Када сам последњи пут синоћ прегледао Црњанскову књигу сетио сам се да сам некад осетио сличну узнемиреност осећања већ једном, и необуздану песничку динамику. Тај дух застрашене ломљаве мисли и догађаја, иста мелодичност реченичних обрта и музика емоције, подсетила ме је без икакве сентименталности на По-ову причу „Спуштање у Маелстром“, коју сам у сјајном Бодлеровом преводу, прочитао једне конвенционално магловите Лионске вечери, у једном француском колежу на спорој Сени.

Нова уметност је неразумљива свима који су протрчали затворених ушију и слепи кроз наше пролазне вароши, кроз загушљива и прљава комешања последњих година, кроз земље покривене мрежама возова, кроз дубоке ровове змијасто извијене на врховима Облакова или у Лонгобартској равници, под ноћима распаљеним бојама расцветаних граната. Неразумљива им је јер несавитљивост духова није могла да се одвоји од традиционалне укочености окамењених мозгова и од закона одавно постављених, застарелих и за оно време постанка свог. Живећи у топлим собама украшеним дописним картама љубавним у боји и извеженим лавовима на јастуцима, они још сада, у време ваздушних таласа у покрету, уживају у илустрованим календарима и у врло тужним фељтонима. Са временом су се родиле у савитљивим духовима, у *правим* нараштајима, ових времена не у мртворођеним и сладуњавим бескичмењацима, потенциране ратом, механиком, ужурбанашћу, нервозом и лиризмом нове идеје, нове творевине, као реакција на устајало и нафталисано старо. Придолазе и стварају се светови према индивидуи и емоцији, а не по саграђеном калупу залеђених професора. По старој методи — ботаничара испитивача са микроскопом — Бордо је видео, и већина ратних писаца, у тој замршености само: херојство, изнемоглост, пожртвовање, по некад братство, и ретко досаду, и т. д. Тим обилују данас све светске књижевности. Тако је добри Јонас Ramus у По-овој причи описао тачно, детаљно и географски савршено Маелстромски вртлог: „Између Лефодена и Москов, каже он, дубина воде је око 36—40 замахјаја, али са друге стране...“ и т. д., али није успео да изнесе у пуном смислу „идеју величанствености и ужаса призора, и чудно узбуђење које обузима гледаоца пред тим изгледом“. У томе је њина слабост, и немоћ, и тесногрудост.

Црњански је, нема сумње, видео у рату хучну занесеност маса, народа, пораза, љубави, и свега тог вртлог све луђи и шири, захуктанији, опаснији, који све осваја, носи, а ми вучени силином идемо незнајући куда, отворених очију и узбуђени, бесно занети опет лудоријом у нове односе, нечем што је без краја, нечем неслућеном и врло далеком. А када завршимо књигу осећамо немирни страх и видимо ширине неких нових видика у ритму кружном, спиралном, бескрајном, летећем, прожетом мелодијом носталгије за универзумом, и све се јавља брзо, нестаје, опет се јавља, по закону тајанственог и језовитог ратног урнебеса. Добијамо вољу да поновз брзо читамо исту ту књигу, динамичну и ковитлајућу као Маелстромски вртлог на Северу, недалеко од норвешких обала, описан у дивној причи великог Едгара Поа.

Као чете извиднице по врховима често снежних планина света идемо и ослобађамо музику, речи, линије, боју и ритам од окованих законских баналитета и анемичне традиције, и већ створене конструкције ломимо и стварамо ново, јер је „нама циљ стварање, а не оно што је створено“ (Ст. Винавер); тражећи увек да изразимо бојом, нотама, и стихом, и речима, и распоредом нианса и линија, ритам своје емоције, и осећања, песму, пијесу музичку или слику. Доћи ће време па ће се и ово „ново неразумљиво“ разумети, када и публика наиђе на трагове куда су пролетеле брзо са песмом прве извиднице, и тада :

*Осетићеште и ви да је све сан
и спајајте под небом сузно голи*

и лећићете и ви у шраву звездану,
где ништа више не боли.

Исцуните се све моје „лудости“.
И кад прва пролетња ноћ зајлави,
видећете себе и живој како играће
на небесима, а не на јави.

(Милош Црњански: *Посланица из Париза*.)

Ми идемо напред увек; не управљамо се по укусу сентименталне публике, која за нама путевима кораком мрава мили и налази у свему неразумљивост, јер је најчешће неспособна да се одвоји од својих бедних, ђифтинских мисли о болу и беди, од застарелих појмова и пајачке и лучије поетике. Обична немоћ и слаба култура публике, а не „лудорије“ и нејасност модерне уметности.

„— Vous appelez surnaturels les faits dont les causes vous échappent.“ (Séraphita, — Honoré de Balzac). М. Д.

БЕЛЕШКЕ

БИБЛИОТЕКА АЛБАТРОС.

1. Милош Црњански: Дневник о Чарнојевићу; 2. Станислав Винавер: Громобран Свемира; 3. Раско Пејровић: Бурлеска Господина Перуна Бога Грома.

Три дивне напредне књиге, међу највишим нашег времена, тако издвојено индивидуално обожене и песнички оригиналне, а ипак у уметничком смислу нових могућности тако здружене. О првој књизи говори се опширније у овој свесци *Пушева*, овде само да буде поздрављена општа душа ове ванредне серије књига, живог доказа да су се, (и поред свих неинтелигентних, неразумевања, препрека и пакости чак,) наши модерни писци сасвим ослободили невероватно уских веза, традиционалних у погрешном смислу, у којима су стварали Ускоковић на пример, или Шантић, или чак Сима Пандуровић. (Ових дана изашла је и четврта књига: „мистична новела“ *Лунар*, од Јосипа Кулунџића, латиницом.)

МУЗИКА И Г. БОГДАН ПОПОВИЋ.

Врло је добро што је г. Богдан Поповић под старе дане почео да *пише*. Док је био невидљив као јунак Велсовог романа нико га није могао оборити. Говорило се о његових четрдесет хиљада бележница, невидљивих као и Изиде у Саису. Чим је почео да обелодањује своје производе видело се колико је то плачевно слабо. Тако је објавио у „Политици“ један средњешколски писмени задатак. Ми смело тврдимо да би сваки интелигентни гимназиста боље написао.

Сад се г. Богдан Поповић дао и на музику. У првом броју „Музичког Гласника“ он проналази Америку и тражи да се установе: „листићи од две до четири стране у којима поред програма имају обавештења која ће публици помоћи да боље разуме композиције програма“. Једном речи г. Богдан тражи да се издају т. зв. *programme raisonne* (само он не зна ту реч). Сваки посетилац свакога великога концерта на страни: Колоне, Ламуре или кога било, видео је те програме. То је и добро и инструктивно, али је претерано кад г. Богдан мисли да је то Америка и да ће после „листића од две до четири стране“ музика од једном, преко ноћ, постати „сваком разумљива“. Јер ипак лепота музике није у анализи. А несретни г. Богдан предлаже да се и музичко уживање испитује и доживљује „нота по ноту“. Тиме он мисли да ће се „показати шта чини лепоту у посебном случају“. Као да је лепота чисто материјална смеша за испитивање. Како су досадни, уображени и на крају крајева уски ти професори!

СЛИКАРСТВО И Г. БОГДАН ПОПОВИЋ. У славу једних и других.

Први део: о Видовићу и импресионизму. — Још сасвим несређене мисли, стилски коректно и јасно написане за младеж и гимназије по Србији, о једном сликарском правцу који је врло давно у културном свету пренет са свима својим *plein-air*-истичким принципима и „играма светлости“ у историске документе о уметности.

Други део: поводом изложбе г. г. Јована Бијелића, Петра Добровића и Сима Миличића. — Лепа причања једног отменог старца на поселу у Шапцу о хладним врховима Мон Блана под снегом и о зеленим звездама пред зору изнад таласастих кућа Париза, о Ајфеловој кули и „ћилимовима“, а то све по речима неког његовог слепог помоћника који и сада тамо у Француској живи.

СВЕСЛОБЕНСКА КЊИЖАРНИЦА
М. Ј. Стефановића и Друга
 БЕОГРАД, ПОЕНКАРЕОВА УЛ. 36

БИБЛИОТЕКА АЛЕАТРОС

1. Милош Црњански.	хм.
Дневник о Чарнојевићу	3.—
2. Стјанислав Винавер.	
Громобран Снемира	3.—
3. Раско Пејровић:	
Бурлеска Госпођина Перуна	
Бог Грома	10.—
4. Јосиф Кулунџић.	
Лунар	10.—

У ШТАМПИ:

5. Ђекар По:	Књига тајмиста и ма-
	шине, (у преводу Светислава Степа-
	новића, с предговором С. Винавера.)
6. Тодор Манојловић:	Основе и развој
	модерне поезије.
7. Антологија	Најновије Лирике.
8. Ранко Младеновић:	Драмске Гатке.
9. Бокаччо:	Декамери. (Превод Сиб-
	иличича.

**L'ESPRIT
 NOUVEAU**

REVUE INTERNATIONALE
 ILLUSTRÉE DE L'ACTIVITÉ
 CONTEMPORAINE

29, RUE D'ASTORG, PARIS (8e)

Le numéro, France: 6 fr.

Etranger: 7 fr.

Abonnements, France: 70. fr.

Etranger: 75 fr.

М И С А О

ЊИЖЕВНО СОЦИЈАЛНИ ЧАСОПИС

УРЕДНИК

Др. **РАНКО МЛАДЕНОВИЋ**

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА
 БЕОГРАД—РЕСАВСКА УЛ. БР. 4.

Мисао излази 1. и 16. сваког месеца,
 у свескама од пет табака.

Годишња претплата 100 динара; полу-
 годишња 50; тромесечна 25 динара.
 Поједине свеске 5 динара.

КРИТИКА

Мјесечна ревија за књижевност и
 уметност

УРЕДНИЦИ И ВЛАСНИЦИ

МИЛАН БЕГОВИЋ и

ЉУБО ВИЗНЕР

РЕДАКЦИЈА И УПРАВА СЕ НАЛАЗЕ
 У ЗАГРЕБУ, ЈУРЈЕВСКА УЛ. БР. 63А

Годишња претплата 20 динара. Полу-
 годишња претплата 10 динара.

За иностранство једнако толиких фран-
 куских франка.

**„Акционарска Штампарија“ А. Д.
Цинкографија и Књиговезница**
ТЕЛЕФОН 15-05 БЕОГРАД ВЛАКОВИЋА 4

ИЗРАЂУЈЕ ПО НАЈПОВОЉНИЈИМ
ЦЕНАМА СВЕ ВРСТЕ ШТАМПАР-
СКИХ И КЊИГОВЕЗАЧКИХ ПО-
СЛОВА, СА НАЈУСАВРШЕНИЈОМ
ТЕХНИЧКОМ ИЗРАДОМ

Цинкографија прима и израђује све
врсте клишеа тачно по оригиналу

ОТВОРЕНА ЈЕ ПОТПУНО РЕНОВИРАНА РЕСТАУРАЦИЈА

„ТОПОЛА“

УГАО КРАЉА АЛЕКСАНДРА И ДЕЧАНСКЕ УЛИЦЕ

О овом извештавам своје поштоване пријатеље,
госте као и остало грађанство да *шочим прва нај-*
боља чистија и природна пића. Прворазредна до-
маћа кућа. Приспео ми је гласовити Ризлинг као и
позната Манастирска шљивовица. У свако доба
свеже и добре закуске. Постарао сам се да у по-
гледу чистоће, послуге и квалитета јела и пића
буде поштована публика услужена на потпуно за-
довољство. Прима се извесан број амбасадата.

СВАКЕ ВЕЧЕРИ СВИРА МУЗИКА

С ПОШТОВАЊЕМ ФРАЊО НОВАК

АКЦИОНАРСКА ШТАМПАРИЈА А. Д., КЊИГОВЕЗНИЦА И ЦИНКОГРАФИЈА, ВЛАКОВИЋА УЛ. 4, БЕОГРАД

ЗБОГ НЕДОСТАТКА ПРОСТОРА ИЗОСТАЛИ СУ
ОВИ ПРИЛОЗИ НАМЕЊЕНИ ПРВОМ БРОЈУ:

Станислав Винавер : СПАСЕЊЕ
Марко Ристић : ПРАШТАЊЕ
Брана Ћосић : ПРЕ ТОГА

И ХРОНИКЕ:

Душан Матић : ФИЛОСОФСКИ ПУТЕВИ
Јованка Иличић : ЧАСОПИСИ
С. В. : ИНФОРМАЦИЈЕ О РУСИЈИ
Д. Т. : КИНЕМАТОГРАФ

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА
С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА
БЕОГРАД

НОВЕ КЊИГЕ:

Генерал Пешић	Дин.
<i>СОЛУНСКИ ФРОНТ</i> Војно-Политичка акција	4 —
Ф. М. Достојевски	
<i>МЛАДА ЖЕНА</i> (Роман)	8 —
Др С. Алкалај (текар)	
<i>ЗДРАВА и БОЛЕСНА ЖЕНА</i> (са 40 слика)	20 —
Н. Велимировић	
<i>РЕЛИГИЈА ЊЕГОШЕВА</i> (друго издање)	12 —
Џон Лобок	
<i>ЗАДОВОЉСТВА У ЖИВОТУ</i> (друго издање)	12 —
Камил Моклер	
<i>ФИЗИЧКА ЛУБАВ</i> Жена—Проститутка	10 —
Др. С. Пешић	
<i>СУДСКА МЕДИЦИНА</i> (друго издање са 5 слика)	50 —

Опширан каталог књига шаљемо бесплатно

ЦЕНЕ ОГЛАСА У ПУТЕВИМА

	1 пут	2 пут	3 пут
ЦЕЛА СТРАНА	300 —	500 —	700 —
ПОЛА СТРАНЕ	175 —	300 —	425 —
ЧЕТВРТ СТРАНЕ	100 —	175 —	250 —

ПУТЕВИ

МЕСЕЧНЕ СВЕСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И ФИЛОЗОФИЈУ

Уређивани у најслободнијем духу, ПУТЕВИ неће заступајући никакав одређени правац ни школу. Приступајући свима манифестацијама савремене уметности која се код нас после рата афирмирала, ПУТЕВИ ће смело водити најновијим видцима, негирајући лажну традицију.

Као гласило савремених тежњи, ПУТЕВИ ће излазити уз ближе учешће, поред млађих, и најистакнутијих представника наше нове уметности.

Поштујући у најширем степењу слободу стварања својих сарадника, ПУТЕВИ ће без обзира на стипније предрасуде доносити сваки рад који својом новином, својим идејним или уметничким особинама, или својом индивидуалношћу заслужује пажњу.

ПУТЕВИ се неће бавити политиком ни социјалним питањима.

ПУТЕВИ ће увести нов начин уређивања, и место уобичајене једноликости мењаће са много више слободе састав своје садржине —: иако ће један број бити по потреби антологија, монографија, роман, албум, итд. У вези са том гибкошћу садржине, ПУТЕВИ задржавају себи право мењања и формата и опреме часописа. Ошуда ће се и цене бројева у продаји мењати, док ће међутим претплатници добијати све увећане или специјалне свеске без повишења претплате.

Претплата се шаље унапред, на 2—12 месеци, по 5 дин. месечно (Позерници који скупе ДЕСЕТ претплата сматрају се као бесплатни претплатници).

Претписку, рукописе, претплату, и све остало што се тиче уредништва и администрације, слајти на адресу:

УПРАВИ ЧАСОПИСА ПУТЕВИ
БЕОГРАД — КРАЉА МИЛАНА УЛИЦА БР. 79.

12 Serbian avant-garde - Putevi. Mesečne sveske za umetnost i filozofiju. (Paths. Monthly for literature and philosophy). Edited by: Milan Dedinac, Marko Ristic, Dusan Timotijevic. No. 1. Marsiac, January, 1922. (27,8 x 23,8 cm). 32 pp., and 2 lvs. publicity. With one tipped-in plate. Original wrappers (soiled). 650,-

¶ Of great rarity. No. 1 of the first series. Radical, pre-surrealist periodical published in two series: the first series (1922) consisting of only 2 issues, the second series (1923-24) in only 3 issues. The first periodical (preceding *Svedocanstva* (Testimonies)) of the later to be formed Beograd group of the Serbian Surrealists around Ristic. And although not a Surrealist periodical in strict sense, all literary and artistic tendencies can already be detected. See: L.Richter & H.Olschowsky, *Literaturen Ost- und Südosteuropas*, Leipzig 1990, page 271: '....gab es deutliche Ansätze, die Methode, Quellen und Verfahren des surrealistischen Denkens und Schreibens philosophisch zu fundieren... und literarisch zu entfalten'. In this issue poems by S.Vinaver, M.Dedinac, T.Manojlovic, R.Mladenovic, and prose by i.a. S.Krakov and R.Petrovic.

